

Schaduwplanten

Inleiding

De ene schaduw is veel intenser dan de andere. Zo is de schaduw aan de noordkant van een muur of een huis veel donkerder en intenser dan de schaduw onder een boom. Onder een boom komt in de winter vaak wel licht, bij een huis niet. Ook bomen onderling geven een heel verschillende schaduw. Een berk geeft de lichtste schaduw, want door het blad komt veel zonlicht. Onder een berk kunnen daardoor veel planten groeien. De zwaarste schaduw is te vinden in een bos met Douglassparren. Zo'n 'donkere bomenbos' is aardedonker.

Op de bodem onder bomen wisselt het licht sterk met het seizoen. Natuurlijk is er verschil met en zonder blad, maar ook wisselt het licht zelf. In de winter schijnt de zon onder een lagere hoek en een korter deel van de dag dan in de zomer. Met de belichtingsmeter van een camera zijn al die verschillen in lichtintensiteit makkelijk waar te nemen.

Fotosynthese

Hoewel planten heel verschillende hoeveelheden licht aankunnen zijn er geen planten die helemaal zonder licht kunnen. Ze hebben het nodig voor het chemische proces van fotosynthese. Hierbij wordt CO₂ (een broeikasgas) en water onder invloed van licht omgezet in voedsel en zuurstof. Deze omzetting is van levensbelang op aarde.

Zonder licht kan geen enkele plant, maar de een kan met veel minder toe dan de ander. De kampioen 'in het donker staan' is de witte klaverzuring. Met een optimale groei bij 16% van het beschikbare licht en nog overlevend bij 4% is dit plantje de enige die in donkere 'douglasbossen' kan groeien. Andere schaduwplanten hanteren juist een heel andere strategie. Met extra grote bladeren proberen ze zoveel mogelijk licht te vangen.

Vocht

Naast licht is vocht een tweede onmisbare groeifactor. In vochtige schaduw kunnen veel meer planten groeien dan in droge. Onder vochtige omstandigheden zijn ondermeer varens heel geschikt. Droge schaduw is lastig om iets te laten groeien. Besteed veel aandacht aan de vochthuishouding, bijvoorbeeld door compost in de grond te verwerken. Bodembedekkers (zie hierna) houden vocht vast en verbeteren de bodemstructuur.

Hosta's

Hosta's worden in allerlei soorten en maten gekweekt. Voor mensen zijn Hosta's erg geliefde sierplanten, terwijl slakken ze meer als groente zien. Er zijn variëteiten geschikt voor in de zon maar de meeste Hosta's zijn schaduwplanten. De bladkleur geeft een indicatie van de lichtbehoefte.

Over het algemeen kunnen de groene Hosta's in de zon, terwijl de bonte soorten meer schaduw willen. Ochtendzon verdragen ze wel, maar middagzon niet. Soorten met dunner blad hebben bij voorkeur schaduw, terwijl de soorten met dikker blad beter tegen de zon kunnen. In de schaduwtuin komen Hosta's prachtig tot hun recht, maar men moet altijd beducht zijn op slakkenvraat. Besteed aandacht aan natuurvriendelijke bestrijding zoals wegvangen, een bierval, werken met koffieprut of eierschalen, natuurlijke vijanden etc. Slakkenkorrels op basis van methiocarb of metaldehyde zijn niet alleen giftig voor slakken maar ook voor grondwater, egels, huisdieren en kleine kinderen. Slakkenkorrels met als werkzame stof ferri-fosfaat zijn minder giftig.

Bollen en voorjaarsbloeiers

Van het licht onder de (loof-)bomen in het voorjaar maken deze plantengroepen handig gebruik. Ze hebben een korte groeicyclus, bloeien vroeg in het voorjaar en tegen de tijd dat het blad aan de bomen komt sterven ze alweer af.

Heeft u bomen in de tuin, waaronder het in de zomer te donker is om er veel te laten groeien, dan kunt u overwegen om allerlei bollen en andere voorjaarsbloeiers aan te planten. In humeuze grond die 's zomers niet teveel uitdroogt kunnen gewassen als winteraconiet (*Eranthis hyemalis*), sneeuwkllokje (*Galanthus nivalis*), boerenkrokus (*Crocus tommasinianus*), bosanemoon (*Anemone nemoralis*), daslook (*Allium ursinum*), lelietje van dalen (*Convallaria majus*) en kleine maagdenpalm (*Vinca minor*) prima groeien. Het onderhoud van deze soorten is ook eenvoudig. Op lelietje van dalen en kleine maagdenpalm na sterven ze in het voorjaar af en zijn de hele zomer onzichtbaar. Ze hebben geen andere behandeling nodig dan rustig laten groeien, bloeien en afsterven.

In vochtig loofbos komt gewone aronskelk (*Arum maculatum*) voor. Met in het voorjaar een groenige bloeikolf en in de nazomer een rechtopstaande stengel met oranje bessen zijn ze ook decoratief in de border. Op landgoederen en in tuinen is ook de Italiaanse aronskelk (*Arum italicum*) te zien die opvalt door de duidelijke gele nerven in het groene blad. Beide soorten doen het goed op niet te droge, humeuze zandgrond. Als de grond te arm is dan is een gift compost aan te raden.

Varens

Varens zijn schaduwplanten bij uitstek. De meeste varens groeien het best in een vochtige, schaduwrijke atmosfeer. Enkele varens verdragen de zon goed maar staan dan wel op een natte plek. Zo groeit moerasvaren op zonnige plekken in moerassen en komt koningsvaren wel voor langs zonnige slootkanten. De sterkste varen in de tuin is wel de struisvaren (*Matteuccia struthiopteris*). Goed herkenbaar doordat alle bladeren uit een punt komen en doordat de fertiele bladeren (de sporendragers) als een bruine, stijve bundel de hele winter rechtop blijven staan. Deze varen wordt al heel lang aangeplant op landgoederen en wordt ook wel tot de stinsenplanten gerekend. Struisvaren kan flink woekeren, door de sterke wortelstokken. Doordat deze taaie varen onder uiteenlopende en zelfs vrij droge omstandigheden kan groeien is het een aanrader voor de moeilijke plekken. De oosterse struisvaren (*Matteuccia orientalis*) vormt geen uitlopers maar is ook minder taai.

De al eerder genoemde koningsvaren (*Osmunda regalis*) is een forse groeier die zeker enkele m² nodig heeft om mooi tot z'n recht te komen. Hoe vochtiger de grond, hoe meer zon de koningsvaren verdraagt. De hoogte wordt ruim 1,5 m, de bruine sporendragende stengels worden gedurende de zomer gevormd maar blijven niet staan zoals bij de struisvaren. Koningsvaren vormt een grote pol, maar woekert niet. Als de grond van nature niet vochtig genoeg is dan kan er op een schaduwrijke plaats een gat gegraven worden van tenminste een 0,5 m diep, liefst dieper. Vul dit op met vochtvasthoudend organisch materiaal bijvoorbeeld compost en turfmoel. Plant hier de jonge varens in en succes is (vrijwel) verzekerd.

Stijve naaldvaren (*Polystichum aculeatum*) groeit vrij traag. De bladeren worden van 20 cm tot maximaal 1 m en blijven 's winters groen. De sporen zitten in kleine bolletjes aan de onderzijde van het blad. Naaldvaren groeit in de bossen van Zuid-Limburg, maar ook op oude muren.

Grassen en gazons in de schaduw

Om goed te groeien en om een goede zode te vormen heeft een gazon zon nodig. In de schaduw kwijnt het gras, vertoont het snel kale plekken en groeit er veel mos. De schaduw is dus een slechte plek om een gazon aan te leggen. Het leed kan wat verzacht worden door een grasmengsel te zaaien met grassoorten die tegen de schaduw kunnen, ondermeer struisgras.

Toch zal de grasmat kwetsbaar blijven. Intensief belopen of spelen verdraagt het niet.

In de schaduw kunnen grassen en zeggesoorten mooi tot hun recht komen. Op vochtige plekken is hangende zegge (*Carex pendula*) een topper. Deze indrukwekkende, hoge (120 cm) plant met sierlijk afhangende, bruinachtige bloemen vormt een zode, dus heeft wel wat ruimte nodig.

Grote veldbies (*Luzula sylvatica*) is met 50 cm minder hoog maar evengoed een blikvanger. Ook deze plant heeft graag vochtige, koele grond en groeit in het wild graag op hellingen. De pollen blijven 's winters frisgroen.

Echt fijnproeverswerk is eenbloemig parelgras (*Melica uniflora*). Dit ongeveer 40 cm hoge grasje vormt polletjes met sierlijke bloemstengels. In elk aartje zit maar een bloemetje, vandaar de naam, maar er zitten meerdere aartjes aan een stengel. Van nature groeit eenbloemig parelgras in vochtig beukenbos. In de tuin vraagt het humeuze zandgrond, liefst in de schaduw van bomen.

Bodembedekkers

Juist op schaduwplekken, waar maar een beperkt aantal planten wil groeien, is het handig om grotere oppervlakken met bodembedekkers te creëren.

Klimop (*Hedera helix*), de bekende klimmer, kan ook heel goed als bodembedekker worden gebruikt. Vooral geschikt voor grotere oppervlakken. Kan vrij veel schaduw verdragen, maar zal dan niet bloeien.

Ook kleine maagdenpalm (*Vinca minor*) is een goede bodembedekker. In lichte schaduw komen in april massa's paarse bloemetjes tevoorschijn, aan korte, opgaande stengels. In zware schaduw bloeit de plant niet maar kunnen de kruipende stengels wel hele stukken bedekken.

Het bij voorjaarsbloeiers ook al genoemde lelietje van dalen kan ook goed als bodembedekker fungeren. Met z'n wortelstokken kan hij wel gaan woekeren maar daar waar verder maar weinig wil groeien is dat niet zo'n bezwaar.

Bloeiende planten

In de schaduw zijn weinig uitbundige bloemen te vinden. Zij moeten het vooral van het zonlicht hebben. Maar zolang de schaduw niet al te diep is, zijn er zelfs bloeiende planten voor te vinden.

Lievelouwebedstro (*Galium odoratum*) is een sierlijke, lage bodembedekker met smalle bladeren die kransgewijs om de stengel staan. In het voorjaar bloeit het met kleine, witte bloemen. Lievelouwebedstro moet niet te droog staan en kan slecht tegen concurrentie. Voorzichtig met de hand wieden dus.

Donkere ooievaarsbek (*Geranium phaeum*) bloeit vanaf het late voorjaar met de top eind mei. In zandgrond zaait het makkelijk uit. De bloemen zijn ongeveer 1 cm groot, en donkerrood, tegen het zwarte aan. Op de handvormige bladeren zit een donkere vlek. De plant wordt ongeveer 50 cm hoog.

Gele helmblom (*Pseudofumaria lutea*) groeit op allerlei schaduwrijke plaatsen mits de grond niet te droog is. Het plantje wordt zo'n 20-30 cm, heeft fijn verdeeld blad en trosjes gele bloemen.

De zaden bevatten een 'mierenbroodje' en worden door mieren verspreid. Laat je het z'n gang gaan dan kom je vanzelf achter de beste groeiplaats!

Overblijvende ossentong (*Pentaglottis sempervivum*) heeft kleine, helderblauwe bloemen en is een sterke plant. Onder gunstige omstandigheden kan het gaan woekeren, maar onder ongunstige omstandigheden is het een stoere blijver. Met een beetje zon komen er bloemen.

De bloemen van *Brunnera macrophylla* lijken op vergeet-me-nietjes. De grote, hartvormige bladeren met diepe nerven zijn decoratief. Ongeveer 40 cm hoog. Ook als bodembedekker te gebruiken.

Tekst: Machteld Klees, Bureau Zonneklaar